

**Зоран Ранковић**

*Православни богословски факултет, Београд - Србија*

## О АНТИФОНИМА НА "УСАПШОЈ ЛИТУРГИЈИ"

**Апстракт :** У раду ће се дати текст антифона на "усапшој литургији". Они су писани у Ирмологиону из 17. века који се чува у библиотеци Патријаршије у Београду. По својој структури ови антифони су саобразни старијем типу антифона.

**Кључне речи:** Ирмологион, литургија, антифони, светогорска провенијенција

У рукописном фонду Патријаршијске библиотеке у Београду, под сигнатуром Рс 2, чува се један рукописни Ирмологион, који је Д. Богдановић уврстио у Каталог ћирилских рукописа<sup>1</sup>. О овом Ирмологиону Богдановић је навео следеће податке : "Ирмологија, срп., поч. XVII в. Папир, VII + 129 листова, 130 x 90 мм". Овим подацима овом приликом додајем моја запажања о овом рукопису. Величина текста је 110 x 70 мм, текст је писан у једном ступцу и заузима 15-32 реда до листа 84 а од листа 85 - 17 редова. Овај део, од листа 85 до краја, настао је можда у XVI веку. Писмо је полууставно с елементима брзописа, величина слова је 2 мм, мастило црно, тамно браон и киновар. Неисписани су листови : I-VII, 32v, 37v-66v, 84v. Текст је писало више писарских руку, можда 9-10, потврђена је замена полугласа са **а**. Садржи маргиналне записе богослужбеног садржаја.

Моју пажњу привукао је богослужбени текст који носи наслов на оуспѣшном **л(н)(т)ѹргѣи**, који се налази на листовима 33-36. После наведеног наслова следи текст три антифона, стих по входу, упутство о певању тропара и кондака уснулима, затим текст два прокимена пред читање зачала из Апостола - први прокимен уснулима а други Богородици, и следи текст апостолских зачала. Апостол уснулима представља зачало 160 (1 Кор 15, 20-28) а Богородици зачало 240 (Фил 2, 5-11). Део богослужбеног текста под горњим насловом завршава се кратким текстом Причасна.

Оваква структура упућује на закључак да је овај текст писан за литургију, и то за ону литургију која се служи у дан када се врши молитва за уснуле. Како је субота дан посвећен Богородици и молитвама за уснуле, можда се може рећи да се овај текст односи на литургију суботе. За познавање богослужбених кретања у српској цркви нарочито је, из текста под горњим насловом, значајан текст антифона са входним стихом. У редовима који следе навешћу потпуни текст антифона и стиха по входу (реч је о тзв. малом входу на литургији) а потом и коментар. Текст је приређен по следећим начелима : сачуване су разлике између великих и малих слова, оригинална интерпункција, титле изнад слова с бројном вредношћу, као и пајерци; скраћенице су разрешене тако што су наредна слова спуштена на своја места и

1 Д. Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI - XVII века)*, Београд 1982, стр. 44, инв. бр. 438.

стављена у полукружне заграде, док су реконструисана слова стављана у стреласте заграде.

На оуѣспшон л(н)(т)үргїи аѣтифѡ(н)(ь), ѿ.

Бл(а)го ꙗ(с)(ть) исповѣдатисѣ г(осподѣ)ви, м(о)(л)(н)твами в(огороди)це сп(а)сѣ сп(а)си насѣ:

Бл(а)го ꙗ(с)(ть) исповѣдатисѣ г(осподѣ)ви, и пѣти имени твоѣмѡ м(о)(л)(н)твами в(огороди)це сп(а)сѣ сп(а)си на(с)(ь):

Възвѣщати заоутра м(н)л(о)(с)ть твою, и истинѡ твою на всако врѣме, м(о)(л)(н)твами в(огороди)це сп(а)сѣ:

Иѡко праведнь г(оспод)ь в(ог)ь нашъ и нѣсть неправди въ нѣмъ, м(о)(л)(н)твами в(огороди)це сп(а)сѣ сп(а)си насѣ:

Глава , м(о)(л)(н)твами в(огороди)це сп(а)сѣ сп(а)си на(с)(ь):

и н(н)(н)ѡ : м(о)(л)(н)твами в(огороди)це сп(а)сѣ сп(а)си насѣ:

антифѡ(н)(ь), ѿ. го лика :

Г(оспод)ь въц(а)рисѣ и въ лѣпотѡ се вѣлече, вѣлѣчесѣ г(оспод)ь въ силѡ и прѣпоасасѣ. м(о)(л)(н)твами с(вѣ)тын(х)(ь) твои(х)(ь) сп(а)си на(с)(ь) г(оспод)и:

Ибо оутвърди вселеннѡю ѡже не по(д)вижитсѣ, м(о)(л)(н)твами с(вѣ)тын(х)(ь) твои(х)(ь) сп(а)си ны г(оспод)и:

Ибо свѣ(д)ѣнїѡ твоѡ оутвършесѣ зѣло. домѡ твоѣмѡ по(д)обаѣтъ с(вѣ)тыны г(оспод)и въ дълготѡ д(ь)нїи, м(о)(л)(н)твами с(вѣ)тын(х)(ь) твои(х)(ь) сп(а)си ны г(оспод)и:

Глава. м(о)(л)(н)твами с(вѣ)тын(х)(ь) твои(х)(ь) сп(а)си г(оспод)и:

и н(н)ѡ. Единородны с(ы)нь:

антифонъ ѿ. го лика .

Прїидѣте възра(д)уемсѣ г(осподѣ)ви, и вѣскликнемъ в(ог)оу сп(а)сителю нашѣмѡ, сп(а)си ны с(ы)не в(о)жїи за покон прѣставльшихсѣ поющїих ти, аллїлу(г)їѡ:

Прѣдваримъ лице его въ исповѣдани, и въ ѡдѣхъ вѣскликнемъ ємѡ. сп(а)си ны с(ы)не в(о)жїи за покон прѣставльшихсѣ поющїи(х) ти, аллїлу(г)їѡ:

Иѡко в(ог)ь велен г(оспод)ь. и ц(а)рь велен по все земли, сп(а)си ны с(ы)не в(о)жїи за покон прѣставльшихсѣ поющїих ти, аллїлоуїѡ:

Иѡко въ роуцѣхъ его конци земли. и высоты горъ того соутъ, сп(а)си ны с(ы)не в(о)жїи за покон прѣставльшихсѣ поющїих ти, аллїлу(л)у(г)їѡ:

Иѡко того ꙗ(с)(ть) море и тѣ сътвори ꙗ, и соушѡ рѣцѣхъ его съз(д)аста, сп(а)си ны с(ы)не в(о)жїи за покон прѣставльшихсѣ поющїих ти, аллїлу(г)їѡ:

И по вѣходѣ . Прїидѣте поклонимсѣ и припадѣмъ х(рист)оу сп(а)сителю нашѣмѡ, сп(а)си с(ы)не в(о)жїи м(о)(л)(н)твами в(огороди)це, за покон прѣставльшихсѣ поющїи(х) ти, аллїлу(г)їѡ:

Антифони у хришћанској литургичкој терминологији означавају псалм с припевом који се пева антифоно, тј. који наизменично произносе две групе појаца<sup>2</sup>. Антифоно појање било је присутно у старозаветном богослужењу а посведочено је и

2 Х. Матеос, *Псалмопојање и његове врсте*.- Видослов, год. 14, Тврдош-Требиње 2007, бр. 40, стр. 39-56. С француског превео Новак Билић.

у раној цркви<sup>3</sup>. У византијске литургије антифони су постепено увођени, прво је уведен трећи антифон и у његово време вршио се вход<sup>4</sup>, а касније су уведена и друга два, због симболике броја три, али и да се покрије проскомидија, која је после премештања са херувимске песме почела да се врши пред вход, у току појања антифона<sup>5</sup>. Тада је антифоно певање ограничено на три или четири стиха по избору из одређених псалама. Три литургијска антифона с одговарајућим припевима заснована су на псалмима 91, 92 и 94. На 1. антифону припев је "Молитвама Богородице, Спасе, спаси нас", на 2. антифону : "Молитвама светих твојих, Спасе, спаси нас" и певао се тропар "Јединородни Сине...". Трећи антифон имао је припев "Спаси нас, Сине Божији...". У току трећег антифона бивао је вход, а као входни стих певан је 6. стих 94. псалма - "Ходите, поклонимо се...", с припевом који је исти као и припев трећег антифона. Ови антифони певани су на свим литургијама, и на недељним и на свакодневним<sup>6</sup>.

Касније се догодила једна промена у припевима. Припев првог антифона остао је исти, припев другог антифона замењен је припевом трећег антифона, а као припев трећег антифона певан је тропар - васкрсни или празника или светога. Входни стих остао је исти<sup>7</sup>.

Први тип антифона називамо "древни", а други, да би се разликовао од првог, називамо "млађи". Оба типа антифона у употреби су на литургијама на Светој Гори. За Господње празнике васкрсне псалме замењују месијански, који се пророчки односе на тему празника<sup>8</sup>. Касније, по угледу на Господње празнике, установљени су специјални антифони и за Богородичне празнике. Стихови се обично узимају по избору, а входни стих није стих трећег антифона, него "Ходите, поклонимо се..." општих антифона<sup>9</sup>. Свакодневни антифони утврдили су се у 11. веку<sup>10</sup>.

Ако сада погледамо структуру антифона рукописног Ирмологиона Патријаршијске библиотеке видећемо да он одговара оном типу који је именован као "древни". Можда је и у наведени Ирмологион текст ових антифона доспео непосредно из рукописа светогорске провенијенције.

Понављам - можда.

3 Православная энциклопедия, Под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Алексия II, т. II, Москва 2001, стр. 554-555.

4 Х. Матеос, *Лектенија и порекло три антифона*.- Видослов, год. 15, Тврдош-Требиње 2008, бр. 43, стр. 61. С француског превео Новак Билић.

5 Православная энциклопедия, т. II, стр. 556-557.

6 Ј. Фундулис, *Литургика*, 1, Краљево 2004, стр. 179. Са грчког превео Коста Симић.

7 Православная энциклопедия, т. II, стр. 557.

8 О значењу антифона на литургији види : Н. Кавасила, *Тумачење свете Литургије*, Нови Сад 2002, стр. 78-87. Сс грчког превео С. Јакшић.

9 Ј. Фундулис, *Литургика*, 1, стр. 180.

10 Православная энциклопедия, т. IX, Москва 2005, стр. 559.

**Zoran Rankovic**

**ON THE ANTIPHONS "IN THE LITURGY FOR THE DECEASED"**

In the manuscript fund of the library of Patriarchate in Belgrade the hermologion from the 17<sup>th</sup> century is being preserved (signature Rs 2). Sheats 33-36 contain the text bearing the title **на оуспѣшѡи л(и)(т)ургїи**. The title is followed by the text of three liturgic antiphones, verses after the Little Entrance and the reading from the Apostle Book. The chorus of the third antiphon is rather interesting, as well as the verse after the Little Entrance containing the following sequence: **за покон прѣставльшихсе**.